

לוקוטי ופסקי הלכות "חוקי היום"

ותלמד
"חוקי היום"
לעשות רצונך
בלבב שלם

שע"י "חדר הוראה"

שכונת מנחת יצחק פעיה"ק ירושלים תובב"א - בראשות הרב היים אהרן בלייער שליט"א

דיני ירוששת הבת

בקשה:

עקב המצב הנוכחי שאיננו נמצאים
בבתי מדרש, נא לשלוח לכמה
שיותר אנשים כדי שיגיע הלכות אלו
לבתי בני ישראל, לתועלת הציבור,
וכך יש לכם יד בהפצת תורה
ובהלכות נחוצות

לקבל הגליון כל שבוע במייל:

Paskenshtibel@gmail.com

אפשר להוריד
גליונות קודמים
[Archives - ארכיון](#)

לתרומות

ליקוטי ופסקי הלכות "חוקי חיים"

ותלמד
"תוקף תינם"
לעשות רצונך
בלבב שלם

שע"י "חדר הוראה"

שכונת מנחת יצחק פתח"ק ירושלים תובב"א - בראשות הרב חיים אהרן בליעדר שליט"א

185

פרשת פנחס תש"פ

דיני ירושת הבת

נא לא לעיין בגליון
בשעת התפילה
וקריאת התורה

דיני ירושה

ידיעת יסודי דיני נחלות

א. נושא רגיש. דיני ירושה הם נחוצים מאד לכל אדם לדעתם עכ"פ היסודות והכללים, שהרי כל הנושא הוא רגיש מאד לבני אדם, בין לאדם עצמו שאינו רוצה לחשוב על ימים שלאחרי אריכת ימיו ושנותיו, ובין לילדיו של אדם שאינם רוצים להעלות נושא של ירושה אצל אביהם מטעמים מובנים, ואפילו אלו שמבינים את חשיבות הענין, דוחים הענין לזמן לא ידוע, מאחר שבין כך אינו נוגע ממש עכשיו, ובסוף הרבה פעמים נדחה הענין לגמרי, ולדאבוננו לאחרונה ראינו אלפים שנפטרו פתאומי ל"ע בלי זמן להתכונן כראוי וכנכון.

ב. גורם למריבות. כשאין משהו כתוב ומסודר, בדרך כלל יוצא מזה הרבה מכשולות, והרבה משפחות ומהחשובות ביותר נתפרדו בגלל מחלוקות ומריבות, לפעמים לכמה דורות עקב אי חלוקת הירושה כרצונם, באופן שהנפטר מתגולל בקברו ומנוע ממנוחה כשיודע שאין שלום שרוי בין יוצאי חלציו.

ג. ע"פ תורה. דיני נחלה ע"פ תורה שונים הם מדיני ירושה לפי החוק וערכאות במדינות שונות, וגם זה גורם לספיקות הרבה, שהרי אדם יכול לכתוב צוואה ע"פ החוק אצל עורך דין ויחשב שהכל מסודר על צד היותר טוב, בעוד שע"פ תורה אין לו שום תוקף, ולרוב הוא גם נגד דין תורה, וכשניגשים לבית דין להכריע דינם, יוצאים עם פסק השונה לגמרי ממה שכתוב בצוואה, ושוב גורם שצד אחד תמיד יצא מאוכזב וממורמר.

ד. כתיבת צוואה. מקובל מספרים הקדושים שכתבת צוואה לימים שלאחר אריכת ימים הינו סגולה לאריכת ימים, [וכן הוא סגולה שילדיו ירקדו יחד בנישואין של בניהם..], ולכן כדאי לכל אדם בגיל חמישים (הגר"ש קלוגר הובא במקור חיים, שפירא) ויותר, לשבת עם רב המתמחה בנושא, בית דין, עורך דין היודע לכתוב צוואה ע"פ דיני תורה, ולהתייעץ לדבר הנכון לעשות, ולכתוב צוואה מבוררת, וכך הוא עוזר לעצמו ואת יוצאי חלציו ומנוע הרבה עגמת נפש לילדיו, ועגמת נשמתו לאחר אריכת ימיו, [ואינו מן המתמיהים כשפתאום כתב צוואה עכשיו, שהרי תמיד אפשר לתלותו בזה שראה בגליון הנוכחי שיש לכתוב צוואה..]

ה. ולכן מצאנו צורך להגיש לפני הציבור הרחב כמה ידיעות, מושגים והלכות נחוצות בענין ירושה, וגם לאלו שזה לא נוגע כלל, או לאלו שאכן נוגע תפילתנו שלא יהיה נוגע למעשה, מ"מ מקיימים בזה מצות תלמוד תורה וידיעת התורה, ואם זה ימנע רק מחלוקת אחת בישראל, הרווחנו.

ירושת הבת ע"פ דין תורה

אין הבת יורשת במקום בנים

א. מדין תורה אין הבת יורשת במקום בנים, דהיינו כל שיש בן או כמה בנים או יוצאי חלציהם, אין הבת או בנות ירושות כלל, ונלמד מבנות צלפחד בפרשת פנחס (כ"ז, ח) כדכתיב "איש כי ימות וכן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו", ונלמד שאם יש לו בן אין הבת יורשת כלל (גמ' כתובות דף נ"ב ע"ב, שו"ע חו"מ סי' רע"ו ס"א).

ז. **בן הבן או בת הבן ובת.** לכן אם בן מת בחיי האב ל"ע, בן של הבן או אפילו בת הבן יירשו את זקניהם שהם עומדים במקום אביהם הבן, והם קודם בת האב (שם ס"ב), ואם הזקן השאיר גם בנים, אזי בן הבן או בת הבן חולקים בשווה עם שאר בנים של הזקן, שהם עומדים במקום אביהם.

ח. **בנים ובכור ובנות.** מי שמת והניח כמה בנים מחלקים הירושה ביניהם שווה בשווה, ואין לבנות חלק בה, ואם יש בכור, הוא מקבל פי שנים דהיינו שני חלקים כנגד בן פשוט, כגון אם אדם השאיר אחריו ארבעה בנים ואחד מהם הוא בכור וגם שלש בנות, הרי רק הבנים יורשים ולכן מחלקים הירושה לחמשה חלקים, והבכור יורש שני חומשים, ושלושת הבנים לוקחים כל אחד חומש אחד, והבנות אינן יורשות כלום.

עישור נכסים

ט. אע"פ מן התורה אין הבת יורשת כנ"ל, תיקנו חז"ל שכשהשאיר המת בת או בנות שטרם נישאו, צריכים הבן או הבנים לתת להן מעות נדוניא כדי שיהיו להן בכדי להתחתן ממעות שירשו מאביהם, אחרי שניכוי חובות של האב (שו"ע אהע"ז סי' ק"ג ס"ו), והוא הנקרא 'פרנסה' (גמ' כתובות דף ס"ח ע"א), 'פרנסת הבת' (טור ריש סי' ק"ג) או 'עישור נכסים'.

י. ואם ישנה כמה בנות שטרם נישאו, נותנים לראשונה עישור נכסים, ולאחריה נותנים עישור ממה שנשאר, וכן הלאה (שו"ע שם ס"ד).

יא. שיעור פרנסת הבת הוא כפי אומדן דעת כמה היה האב נותן לנישואי בתו וכפי נכסיו בשעת מיתה (שו"ע סי' ק"ד ס"א) כגון אם כבר השיא בת בחייו (ט"ז סק"א), אפילו כשהוא יותר מעישור נכסיו (רמ"א שם ס"ב דיעה שניה), או עכ"פ עד שיעור של עישור מנכסיו שהשאיר (רמ"א בדיעה ראשונה).

דרכים לתת גם לבנות

סיבות לתת גם לבנות

יב. אע"פ שמן התורה אין הבת יורשת במקום בן, מ"מ בדורות הקודמים היו כמה סיבות שהיה צורך לתת גם לבת חלק בירושה, אי משום כדי שירצו לישא בנותיו (שו"ת מהר"ם מינץ סי' מ"ז), או משום כדי לחבבה על בעלה (נחלת שבעה סי' כ"א ס"ד אות ב'), או משום שהבנות טורחות בצרכיו יותר מהבנים בפרט לעת זקנה ורוצה להכיר טובה להן (דעת זקנים לבעלי תוס' כי תצא כ"א ט"ז, בית דוד סי' קל"ז), ועוד טעמים, והעיקר והוא נוגע מאד בזמנינו, כדי שלא יריבו בניו ובנותיו אחרי פטירתו (כמבואר ברמ"א חו"מ סי' רנ"ז ס"ב).

בלשון ירושה

יג. אם אדם רוצה להוריש לבנותיו, ויכתוב בצוואה שגם הן ירשו אותו לא עשה ולא כלום כיון שהתנה על מה שכתוב בתורה שרק הבנים יירשו, על כן צריך להקנות להם נכסיו מחיים בקנינים המועילים על פי דין תורה, שהרי לא שייך שיחול הקנין לאחר מותו.

מתנה מחיים

יד. אם אדם יתן לבנותיו מתנה גמורה מחיים, הרי הנכסים שייכים מיד לבנות לגמרי ותמיד קיים חשש אולי יצטרך אח"כ לנכסים אלו וכבר אינם שלו, ואם הנכסים שלהן לגמרי אז הן אוכלים גם הפירות מעכשיו ולרוב האב לא רוצה את זה, ועוד דמתנתו עכשיו לא יועיל על נכסים שיקבל או יקנה אח"כ, לכן תקנו כמה דרכים שאב יכול ליהנות גם לבנותיו באופן המועיל כשטוב לו ולהן, כיבואר.

טו. **שיחול לאחר מיתה.** אפילו אם יאמר האב שנותן לבנות ע"י קנין עכשיו ושלא יחול הקנין עד לאחר מותו, ג"כ אינו מועיל שהרי אפילו בכסף ושטר שלא כלתה קנינו, צריך הנותן להיות בחיים וכן צריך להיות בר דעת בשעת חלות הקנין (תוס' ב"ב דף קל"ז ע"ב), ולאחר מותו, כבר שייכים הנכסים ליורשים ואינם שלו בכדי לתת לבנות.

טו. קנין הגוף מהיום ופירות לאחר מיתה. היה תקופה שנתנו לבנות מחיים ע"י שנתנו להן נכסים בקנין הגוף מהיום ופירות לאחר מיתה, דהיינו גוף הנכס היה שייך לבנות מזמן נתינתם, רק האב היה משייר לעצמו זכות אכילת פירות מהנכס עד יום מותו, אבל גם היה מגביל זה שנתן רק אותם נכסים שישארו ברשותו בשעת מותו ובכך עדיין היה יכול למכור ולהעביר נכסים כרצונו כל זמן שחי, וכן השאיר לעצמו הזכות שיוכל לחזור בו ממתנתו עד יום מותו (רמ"א חו"מ סי' רנ"ז ס"א).

ז. אבל גם בדרך זה, המתנה היה חל רק על נכסים שהיה לו כבר בשעת הנתינה ולא היה מועיל על נכסים שיגיעו לרשותו אח"כ דהוה דבר שלא בא לעולם (רמ"א חו"מ סי' רפ"א ס"ז), וכן לא היה חל על חובות או על מעות שהופקדו בבנק וכדומה.

שטר חצי זכר

יח. כדי שיהיה מתנה מחיים וגם שלא יהיה בעיה משום דבר שלא בא לעולם, במדינות אשכנז התקינו שאב יכתוב 'שטר חצי זכר' לבתו, ותוכנו היה בערך שהאב מחייב עצמו סכום ענק לבתו, סכום שהוא הרבה יותר מחלק שמגיע לבת, וזמן הפרעון של החוב הוא שעה אחת קודם מותו, והתנה תנאי שאם לאחר מיתתו יתנו בניו לבתו חצי חלק של זכר אחד מנכסיו שהיה לו בעת מיתתו, יפקע מהחוב, וכדי שלא לתת הסכום הענק שהתחייב האב, יורשיו אכן נתנו לבת חצי חלק של זכר (רמ"א סי' רפ"א ס"ז).

יט. עת כתיבתו. יש שעשו שטר זה בעת נישואין של הבת וכפי הטעמים הנ"ל (שו"ת מהר"ם מינץ שם, מהרי"ק שורש י"ג), ויש שכתבו שטר חצי זכר מאוחר יותר עכ"פ לפני מותו (גשר החיים פ"א אות ח', שו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' קל"ה) וכך נוהגים אלו שכתובים אותו בזמננו.

כ. קרקעות. בתחילת תקנת שטח"ז, היה כתוב בשטר ח"ז שבת מקבלת חלק חצי זכר בכל הדברים חוץ מקרקעות וספרים, וקרקעות הכוונה הוא לבית דירתו, אמנם קרקעות ובתים שעומדים למסחר, הסכמת רוב הפוסקים שנוטלים מהם גם (שו"ת חינוך בית יהודה סי' קי"ב, ועי' שב יעקב חו"מ סי' י"ד, שו"ת רע"א ח"א סי' קכ"ט).

כא. הטעם שלא נתנו לה מקרקעות הוא כדי להשאיר הקרקעות במשפחתו ולא להסב למשפחה אחרת (נחלת שבעה סי' כ"א ס"ד אות ו') או משום שירושת קרקעות הן מפורשות בתורה ולא רצו חכמים לעקור דבר מפורש בתורה, אבל מטלטלין אינם מפורשים בתורה (חת"ס אה"ע ח"א סי' קמ"ז) ועוד טעמים.

כב. בזמננו, כשכותבים שטח"ז אפשר לכלול גם קרקעות שהרי עיקר ירושה הוא מקרקעות ובתים, ומ"מ נחלקו הפוסקים אם די להשמיט המילים בשטר 'חוץ מקרקעות' וממילא קרקעות בכלל החיוב (הגרז"ג), או שצריכים לפרט להדיא קרקעות כדי לכלול קרקעות בשטר (שו"ת אג"מ אה"ע ח"א סי' ק"י), ולכן עדיף לפרט להדיא.

כג. חלק חצי או כחלק שלם. בתקנת שטח"ז בתחילה היה התקנה ליתן לבנות חצי חלק ממה שזכר מקבל ויצא למעשה שהבנים עדיין לקחו כפול מהבנות, אבל מן האמת לרוב טעמים מותר לתת להן גם כחלק זכר ממש, ולפי עיקר הטעם שנותנים לבנות הוא משום שלא ידליק אש המחלוקת ומריבות בין בנים ובנות, כהיום הרבה נוהגים לתת להן כחלק שלם זכר, ומחלקים העזבון בנים ובנות שוה בשוה, שאילו נותנים להן רק חצי חלק זכר, עדיין גורם זה למריבות וקטטות ביניהם ולא הועילו חכמים בתקנתם.

צוואת של היום

כד. רוב נוסחאות של היום מבוססות על יסודות הנ"ל, בין כשרוצים לתת לבנות, וכן כשרוצים לתת למישהו אחר שאינו יורש, או לאשתו, שהוא ע"י התחייבות כנ"ל.

להשאיר חלק שיחולק ע"פ תורה

כה. אע"פ שאדם מחלק נכסיו לבנים ולבנות בשוויון, לאשתו או שמחלק לאחרים, מ"מ ראוי שנכס אחד יחלק ע"פ דין תורה לגמרי כדי לקיים בו ירושה ע"פ רצון התורה, ולכן אם כותב שטר כללי ע"פ קנינים ודרך המועילים ע"פ אחוים בכל העזבון, יכתוב חוץ מנכס מסויים שהוא יחלק רק ע"פ תורה, דהיינו שרק הבנים יקחו חלקם ולא הבנות והאשה, וכשיש בכור הוא יקח פי שנים כנ"ל (אות ח').

ירושה ע"פ דין תורה או ערכאות

רק ע"פ דיני תורה

כו. דיני ירושה נקבעים ע"פ דיני תורה ולא כפי דיני ערכאות, ולא אמרינון בזה דינא דמלכותא דינא, בין לגבי ירושת הבעל (רמ"א סי' רפ"א ס"ד) ובין לענין פי שנים דבכור, וכן לגבי ירושת הבנות (שו"ת מנחת יצחק ח"ב סי' צ"ה, שו"ת חשב האפוד ח"ג סי' ג').

חיוב הבנות לחתום על ויתור ירושה לטובת הבנים

כז. הרבה פעמים קורה שאב לא כתב צוואה, ואז הבנים והבנות בעצם צריכים לחלק ע"פ דין תורה, אמנם בדיני ערכאות בת ירושת כמו בן וכדי לרשום הנכסים על שם הבנים או כדי לשחרר את העזבון והחשבונות בנק וכדומה, צריכים לקבל צו ירושה חתום מהערכאות, וכדי לקבל את זה צריכות הבנות לחתום שהן מוותרות על חלקן בירושה מבחינת החוק לטובת הבנים, ודנו הפוסקים אם הבנות מחויבות לחתום על ויתור זה.

כח. חייבין לחתום. י"א שמחויבות הבנות לחתום על ויתור זכויות בלי שום תביעת ממון, מדין השבת אבדה (מהר"ט הובא בשו"ת מהר"א הלוי ח"א סי' ד', חת"ס חו"מ סי' קמ"ב), או משום שכופין על מדת סדום (מהר"א הלוי ח"ב סי' קכ"ז).

כט. אינן חייבין לחתום. וי"א שאינן צריכות לחתום ויתור לאחיהן בלי שפייסו אותן בממון (מהר"י בסאסאן, שו"ת פני משה ח"ב סי' ס"ו, שו"ת דברי חיים חו"מ ח"ב סי' ג').

ל. חילוק בין בנק לנכסים. יש שחילקו בין חשבון בנק לנכסים, שחשבון בנק שאין הבנים יכולים להשתמש במעות כלל בלי חתימתן של הבנות, הרי הן מחויבות מדין השבת אבדה, אבל לגבי קרקעות, הבנות יכולות להסכים שהבנים ישתמשו בקרקעות ולקבל שכירות ואפילו למוכרן לאחרים, רק שתמיד יהיה רשום על שם של הבנות, ובזה אין שום אבדה שצריכות להשיב, רק בזה אין הנכס שוה כ"כ כשרשום על שם של אחר, ולכן בכדי להעלות שוויות של הנכס, רוצים הבנים שהבנות יחתמו על ויתור זכותן, על זה יכולות לתבוע דמי התפטרות (תשובות והנהגות ח"א סי' תנ"ד).

לא. קיים ל'. עכ"פ כמה פוסקים נקטו שיכולות הבנות לומר 'קיים לי' כהפוסקים שיש להן זכות לתבוע ממון תמורת חתימתן וא"א לכפותם בעל כרחן לחתום בלי פשרת ממון (שו"ת מנחת יצחק ח"ב סי' צ"ה).

לב. לעשות פשרה. ומשום כל הנ"ל, הרבה פוסקים מציעים שיתפשרו ביניהם בדבר מה כדי לקבל חתימתן (מו"ר בפתחי חושן פ"א אות ד'), יש שהציעו סכום עד עשר אחוז (רב פעלים ח"ב חו"מ סי' ט"ו) אבל אינו דבר שנהוג דוקא ולפעמים נותנים להם רק דבר קטן, ויתיעצו עם דיין, ועכ"פ גם זה סיבה לכתוב צוואה מסודרת, כדי לצאת מכלל אלו ספיקות והמריבות והאי נעימות שנגרמת בין אחים ואחיות ע"י זה (הגר"א היילפרין, שדה אלחנן סי' ל"ב).

לג. תביעה בבית משפט. ויש לציין שכל הנ"ל מדובר כשהעזבון מעוכל ברשויות עד שהבנות משחררות את העזבון ע"י חתימתם, אבל כשהנכסים אינם מעוכלים ואינם צריכים לחתימת הבנות, אסור בהחלט להבנות להגיש תביעה בבית משפט לזכות בחלק של הירושה או להשתמש בו ככלי להכריח הבנים להתפשר עמהם.

לד. ואפילו אם הערכאות מודיעים לבנות שיש להן זכות לתבוע העזבון עד זמן מסויים ואם לא תובעים אז ממילא זה ילך לבנים, אסור להם להגיש תביעת זכות בירושה (שו"ת מנחת יצחק ח"ב סי' פ"ה).

כשרשום על שם הבת מחיים

לה. הרבה פעמים רושם האב איזה נכס על שם הבת או אפילו על שם אחד מהבנים, אבל אין כוונתו לתת להם הנכס, אלא עשה כן שלא יהיה על שמו מטעמים ידועים.. ולכן יש בזה צורך גדול לאב לרשום ולברר בתוך הצוואה, איזה נכס רשום על שם אחר אבל בעצם הוא עדיין שלו ע"פ דין תורה, ואיזה נכסים כיוון לתת למי שהוא רשום על שמו באמת, שהרי גם זה גורם לאי הבנות ומריבות וכדומה.

לו. אם האב לא פירט כוונתו, דנו הפוסקים אם הבת שרשום הנכס על שמה, אם דינה כמחזקת בנכס או לא (חת"ס חו"מ סי' קמ"ב, תשובות והנהגות ח"ה סי' שפ"א).

צוואה ע"פ ערכאות

לז. כשאחד כותב צוואה רק ע"י ערכאות בלי קנינים המועילים ע"פ דין תורה, דנו הפוסקים אם יש לו תוקף גם ע"פ דין תורה, יש שאמרו שאין לו תוקף כלל ע"פ דין תורה ואסור לגבות בה, וגם גובים על ידה, גזל הוא בידם (מו"ר בפתחי חושן פ"ד אות ל"ד).

לח. ויש שדנו בו לומר שאם כבר נכתב יש לו תוקף מאחר שהוא כדין הושלש ביד אחר שנעשה נאמן על הירושה, ויש בזה משום מצוה לקיים דברי המת (שו"ת אחיעזר ח"ג סי' ל"ד, שו"ת בנין ציון סי' כ"ד, שו"ת חשב האפוד ח"ג סי' ג').

לט. ולכן הציעו כמה פוסקים שיכתוב אדם שתי צוואות, אחת שתוקף ע"פ דין תורה עם קנינים המועילים, ואחת ע"פ עורך דין שיש תוקף ע"פ ערכאות (שו"ת מנחת יצחק ח"ו סי' קס"ד), אלא שצריך להשוותם שלא יהיה סתירה ביניהם, ויכתוב בצוואה שע"פ תורה שכתב גם צוואה ע"פ החוק ושלא יגרע על ידו כח הצוואה שע"פ תורה (מפסט הצוואה ח"א פ"ט אות ב').

נושא גליון הבא בעזה"ש:

ירושה, פי שנים של בכור, ירושת הבעל והאשה ועוד

הגליון נתרם לזכר נשמת רבינו האור החיים הק"י זי"ע רבינו חיים ב"ר משה בן עמר - מ"ו תמוז שנת תק"ג זכותו יגן על התורם ועל כל משפחתו

הגליון נתרם לע"נ האי גברא רבא נאב"ד גייטסהעד רבינו בצלאל ראקאווי זצ"ל ב"ר יום טוב ליפמאן זצ"ל נפטר כ' תמוז תשס"ג